

PROBLEMI I PERSPEKTIVE STVARANJA
ETNO-PARKOVA U SRBIJI^{x)}

Želja da se poboljša muzejska izložba dovela je do postavljanja enterijera u etnografskim muzejima. Jer, kuća - taj tako upadljivi elemenat seoske materijalne kulture, primaran za stvaranje tipične predstave o seoskom životu - s obzirom na svoje dimenzije, nije bila izlagana po muzejima. Etnografska muzeologija nalazila se pred imperativom izlaganja krupnih etnografskih predmeta.

Etnolozi u muzejima smatrali su, naime, da su u pogledu čovekovog životnog i radnog okvira, tj. kuće, ostali samo na pisanoj dokumentaciji i slici i da, tako, prikupljaju i prikazuju predmete iz narodnog života, ali ne i sam život. Shvatajući važnost etno-parka, mnogi muzeji pristupili su otkupu i prenošenju u muzejska dvorišta različitih velikih etnografskih predmeta: vajat, vodenica, olajnica, ambara itd. Jer, neki značajni etnografski spomenici ne mogu se skloniti pod ionako tesne muzejske sudove, a mnogima tamo nije ni mesto. Osim toga, nisu samo objekti arhitekture nedostajali etnografskim muzejskim izložbama: u muzejima klasične postavke i preko oblika materijalne kulture i mnogi drugi predmeti i pojave iz narodnog života ne mogu se pokazati u svetlu društveno-ekonomske uslovljenosti, ne može se izložba učiniti prirodnijom.

Osnove etno-parkovima treba tražiti u izlaganju enterijera seoskih kuća, jer je to viši oblik postavljanja mnogih predmeta domaćeg života. Stoga je razumljivo očekivati da etnografski i kompleksni muzeji vide u etno-parkovima osavremenjavanje svoje muzejske postavke, rešenje nekih svojih zadataka iz etnografske muzeologije i da to čine u saradnji sa ostalim etnološkim institucijama, kojima je to pravo ali i dužnost. Ne treba, međutim, zaboraviti da su jedino muzeji u stanju da opreme etno-parkove i da im obezbede odgovarajuću kulturnu-obrazovnu delatnost.

Za etno-parkove se odabiraju, precizno snimaju, transportuju, ponovo montiraju i opremaju celine ili elementi narodne arhitekture. U njima se i štite i konzerviraju objekti, izlažu i naučno tumače eksponati. U tome se u etno-parku ujedinjuju muzeološke i konzervatorske intencije.

Izgleda da je jedina olakšavajuća okolnost za stvaranje etno-parkova to što je urbanizam promenama izložen onaj deo tradicionalne kulture čiji je okvir bila brvnara. A taj objekat pogodan je za premeštanje, što se inače u selu i radilo. Upravo stoga, a i zbog svega što je rečeno, ne bi trebalo dopustiti da se tako važan problem muzejske etnografske eksploatacije kao što je osnivanje etno-parka rešava za sada samo usled imperativa zaštite određenog objekta. Otežavajućih okolnosti je mnogo, ali se čini da je najznačajnija ona muzeološkog karaktera. Etno-parkovi koji se sada osnivaju sukobljeni su s problemom pred kojim nisu stajale slične ustanove pre 50 i više godina. Bilo, do danas sa-

čuvani objekat, na primer iz prošlog veka, skoro po pravilu je opremljen predmetima čija je funkcija promenjena. Pošto je etnografski predmet odraz doba u kome je nastao, a može nositi i pečat vremena u kome je nabavljen za etno-park, postoji opravdana bojazan da se tim muzeološkim rekonstrukcijama ne izneveri osnovna slika.

Ovim opštim problemima treba dodati još jedan, specifično naš. Etnografski spomenički objekti, pogotovo oni drveni, nalaze se skoro po pravilu u zabačenijim krajevima, u tzv. nerazvijenim opštinama, u kojima najčešće nema muzeja (ako i postoji, onda su potrebe ulaganja u školstvo, zdravstvo, pa i samu privredu mnogo hitnije). Izostaje, dakle, za ovaj naš posao tako bitna inicijativa "odozdo", obrazložena potrebom da se otkupom i opremanjem spomeničke zgrade najjeftinije reši pitanje neophodnog prostora za etnografsku izložbu.

Od mnogih zamisli i akcija radi stvaranja etno-parkova, poslednjih godina u Srbiji, čini se da je ostvarena samo jedna, i to u Požarevcu, stvaranjem etnografskog muzejskog depadansa, koji je sada zametak budućeg etno-parka požarevačkog kraja. Druge dve akcije su prekinute, i to ona za stvaranje etnografskog muzejskog ambijenta "Zlatiborska brvnara", na Partizanskim Vodama, kao i zamisao muzeološkog obnavljanja Stubičkih pivnica, kod Negotina. Izostala je i realizacija koncepta derdapskog etnografskog mikroambijenta kod Donjeg Milanovca. Možda je u svemu tome manje uzrok nerazumevanje odgovornih a više nepreduzimljivost naš etnologa, nedovoljno zalaganje i upornost. Za etno-park Srbije pod Avalom danas je znatno nepovoljnija situacija u vezi sa objektima (njihov broj, stanje u kome se nalaze i otkupna cena) nego pre desetak godina, kada je ova zamisao bila blizu realizacije. Osim toga, za jedan relativno tako skup objekat teško da se može računati na sredstva iz ionako nedovoljne sume namenjene redovnoj godišnjoj zaštiti spomenika kulture u Srbiji. (U 1975. godini Republička zajednica kulture izdvojila je u tu svrhu 18 miliona dinara).

Dok se, na jednoj strani, razbuktali skansenovski plamen stišava i ostaje samo žar da tinja, dotle novi plameni jezičci ližu s mnogih muzejskih i zavodskih ognjišta. Prema nepotpunoj evidenciji, čak na pet mesta u užoj Srbiji preduzimaju se veoma ozbiljni koraci da se etnografski arhitektonski spomenici i čitavi ansamblji zaštite, zatim izmeste i muzeološki adaptiraju. Razume se da izmeštanje nije uslov za njihovo pretvaranje u muzejski depadans. Od tih pet novih žarišta, tri su u zapadnoj i jugozapadnoj Srbiji (podrinski region, Sandžak i potkopanijski kraj) a dva u istočnoj Srbiji (Homolje i Ključ). Akciju u Podrinju vodi Narodni muzej u Šapcu, za Muzej sela u Prijepolju zalaže se Istorijski muzej u Beogradu 1), a na zaštiti objekata iz Rasine rade Narodni muzej u Kruševcu 2) i Zavod za zaštitu spomenika iz Kraljeva. Na sličan način sarađuju i Narodni muzej Bor i Zavod za zaštitu spomenika kulture iz Niša, usmereni na zaštitu etnografskih objekata iz Velikog Krivelja kod Bora.3) Najzad, jedan broj seoskih spomenika u Ključu, ugrožen izgradnjom PR derdap II, mogao bi se spasiti i muzejski osposobiti 4), čime bi se bar donekle nadoknadilo propušteno i zanavek izgubljeno prilikom

gradnje prvog hidrienergetskog objekta. 5)

Brojem akcija čije se ostvarenje čini realnim ne treba da budemo nezadovoljni, mada bi svaki zavičajni muzej trebalo da ima bar po jedan originalni etnografski objekat kao svoj depadans. Ono što nedostaje čitavom ovom pokretu jeste određeno usmeravanje. Jer, za sada svi pregacci imaju u vidu seoske stambene zgrade i neke prateće objekte, odnosno starovlašku brvnaru s njenim modalitetima i tzv. moravsku kuću. Manje je orijentacije na ostale takođe veoma značajne objekte seoskog neimarstva, kao što su nepokretni spomenici tradicionalne tehnologije i primitivne industrije i privrede, a oni se gube možda još i brže nego kuće za stanovanje.

Ako se sve pomenute zamisli realizuju, javiće se, u perspektivi, i pitanje regionalizacije, a samo u užoj Srbiji, bar u vezi sa narodnim životom u prošlom veku i u prvoj polovini ovog veka, imamo najmanje 4 velike etnografske zone ili oblasti. 6) Biće, naime, potrebno postići dogovor i u pogledu izvesne tematske usmerenosti i vremenske opredeljenosti i tako izbeći uniformnost ekspozicije.

Preostalo mi je da ponovim da stvaranje ovakvih ansambala zahteva dug, istrajan i tih posao, što i odgovara prirodni muzejskog i konzervatorskog rada.

N A P O M E N I

- x) S obzirom na to da se ovaj rukopis objavljuje s četvorogodišnjim zakašnjenjem, smatram neophodnim da obavestim čitaoce da su u 1978. održana dva velika savetovanja u zemlji, posvećena stvaranju etno-parkova: 1. u Sarajevu, o izgradnji jugoslovenskog etno-parka na području geografskog centra Jugoslavije, i 2. u Beogradu, o zaštiti kulturnih dobara etnografskog karaktera. Takođe pominjem da je maja 1978. u Sanoku (Poljska) održano veliko Međunarodno savetovanje o etno-parkovima. Na svim ovim skupovima pisac ovih redova imao je odgovarajuće saopštenje.
1. E. H a s a n a g i ć, Muzej sela u Prijepolju, Simpozijum "Seoski dani Srećena Vukosavljevića" II, Prijepolje 1974, s.163-166.
 2. D. D r l j a č a i D. S a v k o v i ć, Predlog za zaštitu ugroženih seoskih objekata u Rasini, "Bagdala" godina XVI, broj 180, Kruševac, mart 1974, s. 20-22; D. S a v k o v i ć, Predlog za zaštitu i namenu ugroženih objekata narodne arhitekture u Rasini, III savetovanje etnologa Srbije, Prijepolje 1975.
 3. D. M a r k o v i ć, Razmatranja o zaštiti i izmeštanju najtipičnijih očuvanih objekata graditeljstva u Krivelju kod Bota, III savetovanje etnologa Srbije, Prijepolje 1975.
 4. D. D r l j a č a, Etnološka problematika ugroženih seoskih naselja na području Berdapa II, "Razvitak" 6, Zaječar 1974, s. 88-94.
 5. D. D r l j a č a, Propuštene mogućnosti za stvaranje etnografskih muzejskih ambijenata u Srbiji, I savetovanje etnologa Srbije, Novi Sad.
 6. D. D r l j a č a i S. Z e č e w i ć, Etnografske karakteristike Srbije (rukopis).